

Capitolul I

Statul și dreptul în Dacia antică

Secțiunea 1. Introducere. Epoca străveche

1.1. Habitatul și organizarea social-politică

Spațiul carpato-danubiano-pontic, respectiv pământul pe care s-a zămislit cultura și civilizația geto-dacă, strămoși îndepărtați ai poporului român, a fost locuit încă din cele mai vechi timpuri.

Izvoarele arheologice atestă urme ale unor așezări ce dovedesc prezența omului preistoric încă din perioada paleoliticului inferior, respectiv 600.000 de ani î.e.n.; după unii istorici, datările sunt chiar mai îndepărtate, respectiv două milioane de ani î.e.n. – vezi descoperirile de la Bugiulești, n.n. –, perioadă istorică când își face apariția homo-sapiens fossilis, care știa să folosească și să producă focul, ocupându-se cu vânatoarea, pescuitul și culesul pentru a-și satisface mijloacele de subzistență.

Izvoarele scrise însă sunt mult mai recente și se plasează în jurul secolului al VI-lea î.e.n., când datorită informațiilor oferite de istoricul și geograful Hecateu, care menționează două triburi getice, respectiv crobyzii și trizii, ce locuiau în sudul Dobrogei. Luăm act totodată și de întemeierea cetății grecești Histria la Pontul Euxin, date care coroborează cu prețioasele informații pe care ni le oferă părintele istoriei, Herodot, cu privire la geții care, tot în Dobrogea, s-au opus în anul 514 î.e.n. uriașei armate a regelui persan Darius^[1], care întreprinde o expediție de pedepsire a sciților ce locuiau la nordul Mării Negre, vin să întregască alături de izvoarele arheologice locuirea încă din cele mai vechi timpuri a teritoriului patriei noastre.

Urne din paleolitic s-au găsit și pe un versant sau altul al Carpaților, fie că vorbim despre așezări din Moldova, Transilvania, Oltenia, Banat sau din Muntenia.

Săpăturile arheologice au scos la lumină numeroase așezări omeștești datate din mezolitic, dar îndeosebi din neolitic (epoca pietrei lus-

[1] C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. Albatros, București, 1975, p. 24.

truite), care se întinde până la nivelul anilor 1800 î.e.n., când începe epoca bronzului, ce ține peste un mileniu, până în anul 700 î.e.n., când începe epoca fierului, cu cele două subperioade – epoca Hallstatt și La Tène. Acum vorbim despre prezența geților sau a dacilor care, conform spuselor lui Strabo, „vorbeau aceeași limbă și constituiau același popor”^[1].

Strămoșii poporului român apar sub numele de geți în izvoarele scrise grecești sau, în cele de sorginte romană, de daci, iar în opinia unor istorici, geții sunt aceia ce locuiau în afara arcului carpat, pe când dacii în Transilvania de astăzi, această din urmă opinie fiind infirmată de opinia majoritară a specialiștilor din zilele noastre, care probează cu argumente întemeiate că atât geții, cât și dacii formează unul și același popor.

Este un adevăr indubitabil faptul că dacii sau geții fac parte din marele neam al tracilor, ei individualizându-se în cadrul acestuia printr-o cultură, civilizație și istorie politică distinctă, lucru evidențiat și de marele istoric Herodot, care în cartea a cincea a Istoriilor sale afirmă că „Neamul tracic este, după acela al indienilor, cel mai mare dintre toate. Dacă ar avea un singur domnitor și ar fi uniți între dânșii, ar fi de neînving și, după cum cred ei, cu mult mai puternic decât toate popoarele...”^[2].

Datele istorice atestă faptul că tracii locuiau într-un areal întins, cuprins între Marea Egee și vestul Asiei Mici, și de la cadrilaterul Bosniei până la Bug^[3].

Importante izvoare literare, printre care amintim Istoriile lui Herodot, menționează că dacii sau geții erau cei mai importanți în cadrul seminiței popoarelor trace și locuiau teritoriul cuprins între Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, depășind uneori atât la nord, cât și la sud aceste teritorii.

Conform informațiilor pe care ni le oferă același Herodot, geții erau sedentari și cultivau cânepă, dar se ocupau și cu apicultura, având în vedere mulțimea albinelor despre care afirma că sunt așa de multe pe tărâmul stâng al Dunării, încât împiedică chiar și pe oameni să treacă fluviul^[4], extrapolare care, firește, evidențiază bogăția în miere pe care

[1] STRABO, *Geografia*, VII, 3, 10, 13, apud I. RUSSU, *Limba traco-dacilor*, Ed. Dacia, Cluj, 1967, p. 69.

[2] C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *op. cit.*, p. 30.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

o avea Dacia în acea perioadă. În aceeași ordine de idei, istoricul Tucidide arată că „geții și celelalte popoare din aceste ținuturi sunt vecini cu scitii, și toți trag cu arcul de pe cai”, deci au obiceiuri comune. Istoricii Strabo și Arrian vorbesc despre expediția lui Alexandru Macedon din anul 335 î.e.n. la nord de Dunăre, unde au întâmpinat o puternică rezistență din partea celor 4.000 de călăreți și 10.000 de pedestri geți, dar semnalează totodată bogăția lanurilor de grâu și prezența unor așezări fortificate în care înfloreau o puternică viață economică în care se valorificau produse meșteșugărești prețioase.

Conflictul dintre Lisimah, un urmaș al lui Alexandru cel Mare, și Dromihete, regele geților, atestă faza în care se afla la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea î.e.n. societatea geto-dacă, și anume aceea a democrației militare, în care toți cei care purtau arme decideau cu privire la problemele importante^[1].

Concomitent, alte izvoare menționează despre creșterea puterii în cadrul arcului carpatic în secolul al III-lea î.e.n. a autorității regelui Rubobostes, element ce atestă dezvoltarea unitară în spațiul carpato-danubiano-pontic a civilizației geto-dace.

Suntem acum în perioada de descompunere a relațiilor gentilice, în faza democrațiilor militare în care șefii de oști, desemnați ca regi, își vor întări autoritatea, fapt ce reflectă un proces de stratificare socială care va genera apariția clasei nobilimii, a celor numiți *tarabostes* sau *pileati*, care se vor impune față de poporul de rând numit *capillati* sau *comati*, element de natură să ducă la nașterea statului ca formă de organizare politică.

1.2. Apariția și caracterul normelor sociale în epoca prestatală

Ca și alte popoare antice, geto-dacii nu făceau distincție între normele religioase și alte forme de exprimare a normelor sociale, element de natură să legitimizeze obiceiurile nejuridice ca forme de reglementare a raporturilor dintre indivizi, acestea fiind respectate printr-un consens unanim având la bază principii de natură etică și uneori de natură magico-religioasă. Obiceiul nejuridic va reprezenta în epoca prestatală principalul mijloc de reglementare a raporturilor născute în cadrul societății antice.

Factorul religios a jucat un rol deosebit de important în viața social-politică ce definește epoca democrației militare, cunoscând în

[1] Cf. TROGUS POMPEIUS, în E. CERNEA, E. MOLCUȚ, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1994, p. 8.

acest sens cultul lui Zalmoxe – zeul suprem al geto-dacilor –, a cărui voință reprezenta „ordinea supremă” și „legea legilor”, după cum ne relatează Criton.

În societatea străveche, ca un reflex al relațiilor gentilice funcționa „legea talionului”, ce se întemeia pe „răzburarea sângelui”, iar indivizii erau egali în drepturi și îndatoriri, căci membrii aceleiași ginți sau trib erau ținuți să-și acorde sprijin reciproc, iar în cazul în care s-ar fi adus atingerea unui membru al colectivității, intervenea ca sancțiune ceea ce se desemna prin răzburarea „ofenselor aduse de un străin”^[1].

Respectarea acestor norme era o îndatorire naturală, oamenii nepunându-și problema unei corelații obligatorii între îndrituiri și îndatoriri, deoarece nu se ridica problema dacă participarea la buna funcționare a raporturilor din cadrul obștii reprezenta un drept sau o obligație.

Raporturile în cadrul familiei au fost diferite în funcție de tipologia ginții, de la cea matriarhală sau matrilineară, în care rolul femeii era preponderent, la cea patriarhală, în care rolul bărbatului și importanța acestuia sunt dominante în raport cu cele ale femeii, care era cumpărată în vederea constituirii familiei monogame, element ce a contribuit la consolidarea proprietății individuale în cadrul obștii și, firesc, la destrămarea societății gentilice și la apariția societății politice.

Herodot chiar ne vorbește despre voința fiilor de familie de a ieși din starea de indiviziune prin dobândirea în proprietate individuală a unor suprafețe de teren agricol, element de natură să ducă la apariția proprietății private și la destrămarea pe bază de consecință a proprietății comune din cadrul obștii ca formă de organizare socială. Astfel se vor accentua diferențele de natură economică din cadrul obștilor, fapt ce va genera apariția claselor sociale cu interese opuse, factor de natură să ducă la destrămarea relațiilor gentilice și la apariția statului menit să apere interesele celor înstăriți. Acest lucru va duce la apariția obiceiului juridic menit să conserve și să apere interesele celor privilegiați din punct de vedere economic și social.

Din această epocă străveche ne-au rămas informații despre ceremonialul magico-religios ce însoțea încheierea unei convenții pentru a îi conferi autoritate și forță, toate acestea îmbrăcând forma unor jurăminte însoțite de gesturi rituale, în care armele și cupele de vin în care se turnau picături de sânge întăreau acordul de voință al părților. Multe dintre aceste obiceiuri au dăinuit și în epocile viitoare, fiind incluse în ceea ce s-a desemnat prin „legea pământului”, care venea din vremuri străvechi.

[1] *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980, p. 41.

Secțiunea a 2-a. Constituirea statului geto-dac

2.1. Considerații generale

În secolul I î.e.n. centrul de greutate a societății geto-dacilor se afla în arcul carpatic, care va constitui leagănul de formare a statului pe care generic îl denumim Dacia.

Constituirea statului dac în secolul I î.e.n. este determinată în mod direct de factori interni, precum și externi, între care menționăm: dezvoltarea vieții economice prin intensificarea schimbului, apariția unor centre întărite în care se dezvoltă o puternică activitate meșteșugărească, continuarea procesului de stratificare socială prin întărirea poziției celor potențați din punct de vedere economic, apariția unor personalități politice și militare între care numele lui Burebista devine o certitudine incontestabilă, factori la care se adaugă o conjunctură externă favorabilă determinată de slăbirea puterii vecinilor direcți ai geto-dacilor, precum ilirii, celții și tracii, ca urmare a conflictelor politice și militare pe care le-au avut aceștia cu romanii.

Este o certitudine că statul dac s-a format în jurul marelui conducător Burebista, despre care istoricul și geograful Strabo afirma „Burebista getul, luând conducerea poporului său, a ridicat pe oamenii aceștia înrăiți de nesfârșitele războaie și i-a îndreptat prin abțință, sobrietate și ascultare de porunci, așa încât în câțiva ani a întemeiat o mare stăpânire...”^[1].

Izvoarele geografice ne relatează despre faima și puterea marelui rege Burebista. Astfel inscripția dedicată lui Aconion din Dionysopolis (Balcic) ne spune că „în timpul din urmă regele Burebista ajunge cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânitor al tuturor ținuturilor de dincolo de Dunăre”.

În urma victoriilor repurtate asupra celților, statul dac ajunge la o perioadă de maximă întindere pe un teritoriu cuprins între Dunărea mijlocie la vest, Carpații Păduroși la nord, zona de dincolo de Nistru la est și lanțul Balcanilor la sud, fiind cuprinse totodată și cetățile de la Pontul Euxin de la Olbia, aflată la gurile Bugului, până la Appolonia, la sudul munților Balcani^[2].

Din analiza izvoarelor scrise constatăm că statul lui Burebista nu a îmbrăcat haina unui stat sclavagist în sensul clasic al termenului. În

[1] *Istoria dreptului românesc, op. cit.*, vol. I, p. 43.

[2] M. MACREA, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 20.

acest context obștea teritorială integrată în cadrul statului în care forma de proprietate asupra pământului era cea colectivă, proprietatea individuală purtând doar asupra recoltelor, va da particularitate statului dac.

Cu toate acestea, se constată tendința tot mai evidentă de acapărare a pământurilor obștii și de constituire a marilor latifundii exercitată de către clasa celor potențați, adică a taraboștilor.

Din rândul acestora erau desemnați conducătorii statului, între care un loc central îl aveau regele, marele preot, precum și dregătorii administrativi și militari.

Principalii producători de bunuri în această perioadă erau țăranii liberi și meșteșugarii; sclavia, deși era semnalată, avea însă un caracter patriarhal.

Statul dac s-a constituit ca o consecință firească a apărării și conservării pozițiilor dominante dobândite în societate de către tarabosteși, care aveau nevoie de un instrument util care să le asigure supremația socială, precum și din dorința legitimă a geto-dacilor de a-și apăra pământurile și implicit libertatea personală ca urmare a tendințelor expansioniste exercitate fie de către celți, fie de către romani.

Trecerea de la societatea gentilică la societatea politică a fost grăbită atât de procesul de stratificare socială prin apariția celor două clase cu interese opuse – tarabostes și comati –, cât și de faptul că apartenența unui individ la o colectivitate umană nu se mai făcea în funcție de rudenia de sânge, ci în funcție de teritoriul locuit.

Locul central în ierarhia socială îl avea regele, care putea îndeplini și funcția de mare preot (vezi Deceneu), sau această componentă era exercitată de către o persoană distinctă (Vesinas în timpul lui Decebal) care alături de rege reprezenta statul dac. Atât pericolul extern, cât și rolul important pe care îl avea armata în cadrul societății fac ca regele să fie și conducător militar suprem. În îndeplinirea sarcinilor sale regele era ajutat de un corp de dregători desemnați exclusiv din rândul taraboștilor. Monarhia tinde să devină ereditară, deși această regulă nu era totdeauna respectată.

2.2. Dreptul în statul geto-dac înainte de cucerirea romană

2.2.1. Legislația statului geto-dac

Ca și la alte popoare antice, izvoarele dreptului la geto-daci în ordinea apariției lor au fost cutuma și legea. Este unanim recunoscut faptul că dreptul cutumiar a reprezentat principalul izvor formal de drept atât în epoca gentilică, cât mai ales în cadrul primului stat centralizat

dac, întemeiat de marele rege Burebista. Sistemul normativ avea un precumpănitor caracter cutumiar, după cum relatează autori antici precum Herodot, Strabon, Hecateu din Milet, Arrian din Sicilia, Pompeius Trogus, Criton Suetonius, Dio Cassius, Ovidiu, Horațiu, Iordanes etc. Cel de-al doilea izvor al dreptului geto-dac a fost legea, emanație a puterii ce începe să se constituie în stat, indiferent de forma pe care o îmbracă – scrisă sau nescrisă^[1].

Atât obiceiul, cât și obiceiul juridic vor purta o puternică amprentă religioasă determinată, pe de o parte, din dorința autorităților de a impune reguli de conduită care să fie recunoscute și aplicate de toți membrii colectivității, iar, pe de altă parte, din dorința de a respecta tradiția și moralitatea care, spuneau conducătorii geto-daci, le-au fost transmise prin voința zeilor. În acest sens, Diodor din Sicilia relatează că reformatorul Zalmoxe – zeificat apoi de geto-daci – afirma că „legile” pe care el le-a dat acestora i-au fost încredințate de către zei^[2].

Puterea regelui se exercita atât în plan politic, cât și în cel religios, fapt de natură să confere textelor legislative emenate de către acesta o autoritate supremă, incontestabilă, creând în mentalitatea popoului ideea după care încălcarea unei dispoziții legale era de natură să atragă mânia zeilor. Atât regele, cât și marele preot promovau pe această cale interesele aristocrației, care prin sistemul normativ creat își asigura poziții dominante în cadrul societății.

2.2.2. *Instituții juridice la geto-daci*

Avem relativ puține informații despre instituțiile juridice cunoscute de către strămoșii noștri geto-daci, dată fiind situația că textele actelor normative nu ne-au parvenit pe cale directă, ci pe cale mediată, prin intermediul izvoarelor istorice și literare. Se pare că geto-dacii aveau un alfabet și o limbă proprie distinctă de cea a tracilor, lucru confirmat de lexicografii antici.

Iordanes, referindu-se la cutumele geto-dacilor, arată că ei foloseau o serie de practici ce aveau drept obiect reglementarea raporturilor cu vecinii, care dacă la început în epoca gentilică se exprimau sub forma unor obiceiuri nejuridice, deci nesancționate, dobândesc cu timpul sancțiuni juridice prestabilite și aplicate de organe desemnate, în perioada de cristalizare a statului geto-dac.

[1] *Istoria dreptului românesc, op. cit., vol. I, p. 62.*

[2] *Idem, p. 54.*

Statul a apărut ca urmare a scindării societății în clase antagoniste, fapt pentru care dreptul a servit acum la consolidarea puterii politice a clasei dominante în societate prin mijloacele coercitive pe care le punea la dispoziție acesteia pentru a-și prezerva poziția privilegiată.

Apariția statului geto-dac a dus la formarea unor organe menite să asigure îndeplinirea funcțiilor sale interne și externe. Astfel, la curtea regelui organizată după modelul oferit de cetățile grecești de la Pontul Euxin, funcționau înalți dregători precum viceregele, adică marele preot după cum ne arată Iordanes, demnitar chemat ca prin forța religiei să asigure coeziunea poporului la actul de guvernare, apoi același istoric semnală de asemenea prezența consilierilor regali, a comandanților militari, a șefilor de fortificații, a dregătorilor însărcinați cu activitățile agricole, a solilor însărcinați cu îndeplinirea unor misiuni speciale etc.

Puterea judecătorească se exercita de către rege și marele preot, care cunoșteau normele după care se va administra actul de justiție, precum și procedurile necesare, impregnate de gesturi rituale și de elemente magice, toate acestea având menirea de a impune respect și autoritate normelor juridice. Astfel, marele preot Comosicus, urmașul lui Deceneu, afirmă Iordanes, era cel „mai mare judecător”^[1], acesta fiind deopotrivă rege și mare preot. Izvoarele literare semnalează că marele preot cunoștea semnele cerului și făcea preziceri, iar la locuința acestuia, în peștera de pe muntele Kogaionului, venea în împrejurări grele chiar și regele spre a-i cere sfatul^[2]. Astfel, marele preot era pentru popor un adevărat zeu. În societatea gentilică capacitatea juridică a persoanei era diferită funcție de rangul social pe care aceasta îl avea. Astfel, aristocrația dacă avea plenitudinea drepturilor civile, politice, economice, pe când marea masă a oamenilor liberi avea o capacitate juridică mai restrânsă, iar sclavii erau lipsiți de capacitate, fiind priviți ca „unelte vorbitoare”, deși societatea geto-dacă nu a ajuns la forma sclavagismului clasic, sclavia având și în această perioadă trăsături patriarhale.

Conform relatărilor lui Horațiu, „rezultă că familia geto-dacă era patriarhală și monogamă; soția locuia la bărbat, descendența se stabilea după tată, iar copiii rămâneau în familia acestuia și după moartea mamei, fiind îngrijiți de mama vitregă”^[3].

Căsătoria se încheia, conform celor relatate de Pomponius Mela, prin cumpărarea viitoarei soții. Istoricul și geograful roman precizează

[1] *Istoria dreptului românesc, op. cit.*, vol. I, p. 72.

[2] C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *op. cit.*, p. 76.

[3] *Istoria dreptului românesc, op. cit.*, vol. I, p. 77.